

PETRAS LEONAS: ADVOKATAS IR PROFESORIUS

Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės institutas

Elektroninis paštas: mindaugasmaksimaitis@mruni.eu

Pateikta 2016 m. gegužės 30 d., parengta spausdinti 2016 m. spalio 9 d.

DOI: 10.13165/JUR-16-23-1-01

Santrauka. Pasitraukęs 1919 metų spalį iš Lietuvos vyriausybės sudėties, P. Leonas grįžo prie advokato darbo, o 1922 m. dar buvo pakviestas ir į akademinį darbą kuriamame Lietuvos universitete. Prisiimtą veiklą kaip Advokatų tarybos pirmininkas ir Teisių fakulteto dekanas vykdė be savanaudiškų išskaičiavimų, o siekdamas naudoti savo kraštui, dosniai dalydamasis asmeninėmis pajamomis su materialinės paramos reikalingais žmonėmis, šelpdamas nepasiturinčius studentus.

Reikšminiai žodžiai: Petras Leonas, advokatas ir Advokatų tarybos pirmininkas, Lietuvos universiteto profesorius ir Teisių fakulteto dekanas, veiklos nesavanaudiškumas.

Įžanga

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą Petras Leonas sutiko jau įpusėjęs šeštąjį dešimtį. Į faktiškai dar vokiečių okupuotą Tėvynę iš evakuacijos, kurią buvo praleidęs Maskvoje, kaip lietuvių pabėgėlių komiteto pirmininkas, aktyviai veikiantis sąjūdyje pagalbai nukentėjusiems nuo karo pabėgėliams šelpti bei politiniame jų gyvenime, jis grįžo 1918 m. gegužę ir čia pasinėrė į valstybės atkūrimo darbą. Įtrauktas į Valstybės tarybos Teisių komisijos sudėtį, jai talkino rengiant būsimų aktualiausių įstatymų

projektus¹, o formuojant pirmąją – A. Voldemaro – Lietuvos vyriausybę, buvo pakviestas teisingumo ministru², kuriuo liko ir antrajame – M. Sleževičiaus – kabinete (1918 m. lapkričio 11 d. – gruodžio 26 d. – 1919 m. kovo 12 d.).

Per šį vos keturis mėnesius trukusį ministeriavimo laikotarpį atliktas nemažas darbas, organizuojant ne tik atsikuriančios valstybės teisingumo sistemą, bet ir pačią ministeriją, suspėta parengti ir paskelbti teismų organizacijai skirtus įstatymus, svarbiausia – Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą³, ir jo pagrindu įsteigti provizorinę, bet penkiolika metų sėkmingai veikusią trijų grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemą. Nemažai praktikai svarbių dalykų – dėl okupacinių teismų bylų likimo, teismo mokesčių, teismo sprendimų formos ir kt. – buvo reglamentuoti ministro aplinkraščiais ir įsakymais⁴.

Į ketvirtąją (taip pat M. Sleževičiaus) vyriausybę, dirbusią 1919 m. balandžio 12 d. – spalio 7 d., P. Leonas įėjo kaip vidaus reikalų ministras. Čia padėta nemaža jo pastangų kuriant ir tobulinant administracijos bei savivaldybių struktūras bei organizuojant jų darbą. Ypač daug pasidarbuota įstatymų rengimo darbe. Svarbiausias valstybės atstatymo darbas ministerijoje parengtu Savivaldybių įstatymu perkeltas į demokratiškai išrinktas ir su centrine valdžia susietas savivaldybes, jos suvienodintos, įveiktas savarankiškai veikusių parapijų komitetų keltas chaosas⁵. Ne mažiau reikšmingas buvo Steigiamojo seimo rinkimų, taip pat Draugijų, Spaudos, Pasų, Sveitūšalių ir kitų įstatymų, tiesa, didžia dalimi įsigaliojusį P. Leonui jau pasitraukus iš Kabineto sudėties, parengimas.

Kaip visuotinai pripažinto autoritetingo teisininko, rimto, objektyvaus ir teisingo žmogaus, atstovaujančio politinį centrą, P. Leono kandidatūra daugumai politinių grupuočių išrodė priimtina į atsakingiausius valstybės postus, koalicinių vyriausybės sudėtyje jį pageidauta matyti ir kituose iki Steigiamojo seimo veikusiuose ministrų kabinetuose. Tačiau šiuo klausimu gautų pasiūlymų jis nepriėmė, atsisakydamas įeiti į dešinius P. Dovydaičio (trečiąjį) bei E. Galvanausko (penktąjį) kabinetus⁶. Formuojant krikščionių demokratų ir liaudininkų koaliciją ir ieškant abiem partneriams priimtino politiškai neangažuoto sąžiningo žmogaus, P. Leono kandidatūra politiniuose sluoksniuose nekart (1920, 1922, 1923 m.) diskutuota tarp pretendentų valstybės prezidento postui užimti⁷. Jo objektyvumas ir teisingumas, nekėlę abejonių net politiniams priešininkams, lėmė, jog vieningu politinių grupių sutarimu renkant

1 *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 1917–1918*. Sudarė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 397–398.

2 Laikinosios Vyriausybės įsakymai. *Lietuvos aidas*. 1918, 156.

3 LEONAS, P. Mano pergyvenimai (1914–1919). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius (toliau – MAVB). F 117-1204, p. 371..

4 Lietuvos teismas 1918-1928. Red. A. Kriščiukaitis. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930, p. 208.

5 BIRŽIŠKA, V. Petrą Leoną prisiminus. *Lietuvių žodis*. 1948, 23 (87).

6 LEONAS, P., supra note 3, p. 414.

7 *Ibid.*, p. 428–430, 437–439.

Steigiamąjį ir po jo sekusius tris demokratinius seimus, jis buvo nepamainomu Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininku⁸.

Tapęs politiškai mažiau pastebimu, jis stengėsi likti kuo naudingesniu valstybei ir visuomenei. Susiformavusi P. Leono nuostata nedalyvauti vyriausybės sudėtyje nereiškę kategoriško atsakymo su jomis bendradarbiauti. P. Leonas – pripažintas autoritetas – valdančiųjų nuolat buvo pasitelkiamas jiems prireikus autoritetingos nuomonės ar gilių teisės žinių: jis buvo paskirtas komisijos, Ministrų kabineto 1919 m. pabaigoje sudarytos būsimos Lietuvos konstitucijos priešprojekčiui parengti nariu⁹, jam teko dalyvauti teisiniu požiūriu redaguojant Steigiamojo seimo komisijos parengtą Lietuvos Valstybės Konstitucijos projektą¹⁰, jį kvietėsi ekspertu įvairios Steigiamojo seimo komisijos, jis konsultavo Žemės reformos įstatymo, Lietuvos universiteto statuto ir kitų svarbių teisės aktų projektų rengėjus¹¹. Tačiau žymiausia ir svarbiausia jo veikla Nepriklausomoje Lietuvoje reišėsi ilgamečiame vadovavime Advokatų tarybai ir, tuo pat metu, Teisų fakulteto Lietuvos universitete kūrimo darbe, jo stiprinime bei vadovavime jam. Būtent šią sudvejintą P. Leono veiklą iškelia ir pabrėžia ilgametis P. Leono kolega profesorius Vaclovas Biržiška¹², pagrįstai apibūdinamas jį išties retai sutinkamo žmogiškų savybių lydinio savininku – „Kuklus, darbštus, nesistūmęs į visuomenės priekį, bet dirbęs vieną svarbiausiųjų tos visuomenės darbų“¹³, ilgainiui virtęs „savitu Lietuvos teisės, teisėtumo ir teisingumo simboliu, gyvai reaguojančių į kiekvieną nukrypimą nuo tų principų viešajame Lietuvos gyvenime, ir kartu liko neginčijamas mūsų teisininkų vadovas“¹³.

Labiausiai visuomenei yra žinoma P. Leono veikla, susijusi su Lietuvos universiteto Teisų fakulteto kūrimu bei vadovavimu jam dešimtmečiu, tiek pažymint šio iškilus žmogaus pedagoginę, mokslinę bei organizacinę veiklą, tiek paties Universiteto bei studentais gausiausio to meto jo padalinio istoriją. O advokatūrai P. Leono atiduoti metai, nors būtent jų jo gyvenime buvo daugiausia, mūsų literatūroje, priešingai, akivaizdžiai nušviesti skurdžiausiai. Kiek didesnį pėdsaką šiuo klausimu paliko tarpukario autoriai, pirmiausia Z. Toliušis¹⁴, iš šiuolaikinių Lietuvos advokatūros istorijai skirtų darbų paminėtinas J. Čivilio straipsnis¹⁵, kuriame pateikiama nemaža informacijos apie tarpukario advokatūros vidaus tvarką, narystę joje ir kitas svarbiau-

8 SKIPITIS, R. Petras Leonas – Lietuvos teisingumo kūrėjas. Teisininkų žinios, 1965, 27–28: p. 28.

9 Ministrų kabineto 1919 12 05 pos. protokolas. LCVA. F. 923, ap. 1, b. 57, lap. 218.

10 Steigiamojo seimo Bendrosios teisės komisijos ekspertų nuomonės dėl Konstitucijos projekto. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA). F. 1557, ap. 1, b. 171, lap. 1–7.

11 TAMOŠAITIS, A. Petras Leonas (1864.XI.16–1938.V.12). Leonas, P. Sociologijos paskaitos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakultetas, 1939, p. XVI.

12 BIRŽIŠKA, V. Prof. Petruo Leonui mirus. Teisė, 1938, 42: p. 249.

13 BIRŽIŠKA, V., *supra* note 5, Nr. 20 (84).

14 TOLIUŠIS, Z. Iš lietuviškosios advokatūros praeities (faktai ir prisiminimai). Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius. F. 66-37; TOLIUŠIS, Z. Petras Leonas (1864–1938). Gyvenimas ir darbai. K., 1939.

15 ČIVILIS, J. Lietuvos advokatūra ir advokatai Lietuvoje. Lietuvos advokatūra. 2008, 4 (29).

sias charakteristikas, minimos pavienės personos, deja, mažokai pagal eitas pareigas priklausancio dėmesio skiriant P. Leono asmeniui, o specialiai pastarajam pašvęstoje solidžios apimties (per 700 psl.) J. Leonavičiaus knygoje¹⁶ tenkinamasi kukliu skyreliu „Advokatas“, kažkodėl paslėptu knygos skirsnyje „Lietuvos universitete“; P. Leonui skirtuose personaliniuose straipsniuose, publikuotuose lietuviškose sovietmečio enciklopedijose, apie jo darbą advokatūroje apskritai neužsimenama.

Šiame rašinyje mėginama parodyti P. Leono Nepriklausomybės metais paties savo valia prisiimtą didžiulį darbą, kurio iš tiesų būtų užtekę ne vienam panašiams reikalams save pašventusiam žmogui, ir darbuotasi anaip tol ne savanaudiškais tikslais, ne vaikantis didesnio uždarbio – juo jis niekada nevengė dalytis su paramos reikalingais, arba ir, atsitikus reikalui, net apskritai pats jo atsisakyti, o siekdamas galimai daugiau duoti naudos savo kraštui, materialiai aktyviai rėmė, neretai net ir neprrašomas¹⁷, to labiausiai reikalingus.

Nemėginant apimti plačią ir įvairią P. Leono veiklą advokatūroje ir Universitete, straipsnyje norėjosi atskleisti, kaip tas pats žmogus, vadovaudamas skirtingoms savo pobūdžiu ir tikslais institucijoms, panaudodamas kuklias ir labai nevienodas kiekvienos jų kompetencijos galimybes, mėgino teigiamai derinti abiejų jų pastangas darant gera visuomenei.

1. Advokatūroje

Didžiąją savo profesinės veiklos dalį P. Leonas paskyrė advokatūrai, atidavęs jai 32 gyvenimo metus, devyniolika jų – Lietuvos nepriklausomybės metais.

Vos pasitraukęs iš Lietuvos vyriausybės sudėties, jau tų pačių 1919 metų spalį P. Leonas grįžo prie advokato darbo, sėkmingai praktikuoto nuo 1906-ųjų ir tepertrauktą Pirmojo pasaulinio karo bei laikinos jo paties evakuacijos į Rusiją.

Matuotis advokato profesiją P. Leonas pradėjo bebaigdamas teisės mokslų studijas, bet ne todėl, kad ši profesija jį būtų labai traukusi. Svarbiausia – pasiryžęs dirbti Lietuvai ir Lietuvoje jis žinojo, kad katalikui carizmo sąlygomis valdiškos tarnybos čia tikėtis buvo bergždžia, todėl reikėjo rinktis nebent laisvą profesiją, kuri teisininkui iš esmės tegalėjo reikšti advokato darbą.

Pasiryžęs tapti ne bet koku, o išmanančiu advokatu, ir todėl užsimojęs galimai giliau pažinti teismų praktiką, baigęs studijas jis laikinai įsidarbino teismo kandidatu prie Suvalkų apygardos teismo¹⁸. Ši praktika profesine prasme jam davė didžiulės naudos, tuo pat metu tapdama savotiškai lemtinga – gavęs proga kažkiek susidurti su advokatų darbo užkulisiais, jis buvo nustebintas ir sykiu papiktintas kai kurių jų dora, ypač siekiant iš klientų galimai didesnio užmokesčio. Ėmė stiprėti jame nerimas, kad

16 LEONAVIČIUS, J. Petras Leonas – Lietuvos sąžinė. Kaunas: Technologija, 2002.

17 Mirė prof. Petras Leonas. Lietuvos aidas, 1938, 107 (562).

18 TOLUIŠIS, Z. Petras Leonas..., *supra* note 14, p. 12.2.

stokodamas lėšų savarankiško gyvenimo pradžiai, tapęs advokatu pats neimtų slysti iš doros kelio¹⁹.

Būtent šis vidinis nerimas pakoregavo jau, regis, tvirtai pasirinktus gyvenimo prioritetus: P. Leonas ryžosi rūpintis valdiška tarnyba, susitaikydamas su mintimi ilgiems metams skirtis su gimtuoju kraštu.

Paskyrimą 1892 m. jis gavo į Vidurinę Aziją, kurioje per trylika tarnybos metų paragavo teismo tardytojo, taikos teisėjo, apygardos teismo nario duonos. Dirbo atsidėjęs ir sąžiningai, netrukus susilaukė pripažinimo ir oficialių paskatinimų. Tačiau netikėtai teko dar sykį peržiūrėti savo nuostatas advokatūros atžvilgiu ir pačiam imtis būtent jo, jaunystės metais siekto, bet vėliau lyg ir atsižadėto. Prie to P. Leoną atvedė 1905-iejį, kuomet už ryšius su revoliuciniu sąjūdžiu iš tarnybos teisme buvo atleistas²⁰ ir jam, iš esmės, nieko kito nebeliko²¹. Tačiau šiuokart jis tai darė ne moralinių principų sąskaita, o materialine prasme jau, galima sakyti, tvirtai stovėdamas ant kojų, pasiekęs gyvenimo brandą, pasitikėdamas savo valia ir charakterio tvirtumu. Ten pat, Naujajame Margilane, jis stojo į prisiekusių advokatų ir, nebelikus tarnybinių saitų, rišusių su tolimu ir svetimu kraštu, tų pačių metų rudenį sugrįžo į Lietuvą, kurioje, priskirtas prie Vilniaus Teismo rūmų su gyvenamąja vieta Kaune, ėmėsi laisvos advokato praktikos²², sykiu veikliai įsijungdamas į visuomeninį darbą.

Įsijautęs į advokato darbą, P. Leonas netrukus pajuto, kad jis neblogai sekasi ir, svarbiausia, visiškai nėra atgrasus, kaip kad kadaise buvo apie jį susidaręs nuomonė. Suprato, kad būtini esantys sveikas požiūris į profesiją ir tvirtos moralinės paties nuostatos.

Atkūrus Lietuvos valstybingumą, advokatų veiklai reglamentuoti joje palikti carinės Rusijos teisės aktai. Savarankiškų organizacijų, panašių į buvusias Rusijoje, jie Lietuvoje neturėjo, todėl paties P. Leono, kaip pirmojo teisingumo ministro, pasirašytu aplinkraščiu buvo įpareigoti registruotis prie jų pačių pasirinkto apygardos teismo²³.

Iki 1920 m. pabaigos advokatų Lietuvoje oficialiai buvo užsiregistravęs dvidešimt vienas. Dirbė kiekvienas sau, Vyriausiajam tribunolui patvarkius, organizaciniu požiūriu jie susibūrė į autonominę korporaciją, pirmajame susirinkime, kurio vienu iniciatorių buvo P. Leonas, 1920 m. gruodžio 5 d. išsirinkusiam Advokatų tarybą, veikusią Tribunolo žinioje ir priežiūroje²⁴.

1926 m. advokatų skaičius Lietuvoje persivertė per šimtą (pasiekė 104), 1931 – per du šimtus (223) ir apytikriai šiame lygyje stabilizavosi: advokatūrai persitvarkius

19 LEONAS, P. Autobiografija. MAVB. F 117 – 2341, p. 45.

20 SKIPITIS, R., *supra* note 8, p. 24.

21 LEONAS, P. Mano pergyvenimai ir atsiminimai. D. 4. (1897–1906). MAVB. F 117 – 1077, p. 94–97.

22 TOLUIŠIS, Z. Petras Leonas..., *supra* note 14, p. 11.

23 Aplinkraštis 5. Laikinosios vyriausybės žinios, 1919, Nr. 5–70.

24 *Supra* note 4, p. 190.

pagal naujojo 1933 metų Teismų santvarkos įstatymo reikalavimus ir rekomendacijas, paskelbtame oficialiame teisingumo ministro pasirašytame sąrašė jų buvo įvardyta du šimtai dvylika²⁵, panašiai – 224 – jų būta ir 1938 m.²⁶

Aktyviai tarp advokatų reiškėsis, P. Leonas į jos vadovus pateko ne iš karto – tuometei įvairiautei jų daugumai „tautinė jo linija“ nebuvusi priimtina²⁷. Bet 1926 m. kolegų išrinktas Lietuvos Advokatų tarybos pirmininku ir nustatyta tvarka periodiškai perrenkamas, P. Leonas sėkmingai šiose pareigose be pertraukos darbavosi iki gyvenimo pabaigos – dvylika metų.

Pirmininko pareigas advokatūroje P. Leonas suvokęs, pasak V. Biržiškos, labai plačiai – ne vien korporacijos atstovavimu ar raštų pasirašinėjimu²⁸, bet ir pastoviu darbu su jos nariais, ne tik naujų advokatų priėmimu, bet ir sąžiningumo, pareigos jausmo, atsakomybės ir kuklumo jiems skiepijimu, jaunųjų auklėjimu, taip pat pasi-taikiančių negerovių kėlimu bei kovos su jomis²⁹.

Pagal nusistovėjusią tvarką kartą metuose, o atsiradus reikalui ir dažniau, buvo kviečiami visuotiniai advokatų susirinkimai, eilinei kadencijai (metams, nuo 1933 metų – trimečiui) rinkę Advokatų tarybos sudėtį, aptardavę profesinius bei ūkinius-finansinius korporacijos reikalus. Tradicija virto P. Leono įvesta Tarybos pirmininko kalba susirinkime, plačiai analizavusi advokatų gyvenimo bei principinius advokatūrą riečiančius klausimus, kuria šie susiejimai ir prasidedavo³⁰.

Labai svarbiu P. Leono vadovaujamos Advokatų tarybos rūpesčiu ir darbu buvo advokatų drausmės bylų, daugiausia dėl gautų iš klientų skundų, jų paslapčių nelai-kymo, savireklamos bei klientų ieškojimo agentų pagalba *etc.* nagrinėjimas, ji mėgino rengti ne vieną įstatymo kovai su nelegalia advokatūra projektą³¹. P. Leonui pirmi-ninkaujant, Advokatų taryba svarstė su klientais preliminariai nesulygtų honorarų dydį, steigė advokatų savišalpos organizacijas, jo iniciatyva 1927 m. įsteigtas dr. J. Basanavičiaus vardo fondas, lėšomis paremdavęs jų stokojančius kolegas advokatus arba universiteto studentus teisininkus³². Reikšmingu įvykiu buvo advokatūros bibli-otekos, 1934 metais turėjusios 342 knygas³³, įsteigimas, tapo padėti pagrindai advo-katūros tradicijoms³⁴.

25 Advokatų sąrašas. Vyriausybės žinios, 1933, Nr. 424–2925. Klaipėdos krašto advokatūra, kurioje buvo dar apie šešiolika advokatų, beveik izoliavusis nuo centro, tvarkėsi pagal Vokietijos įstatymus.

26 Lietuvos Advokatų tarybos 1938 metų apyskaita. Kaunas, 1939, p. 29.

27 JANULAITIS, A. Keletas atsiminimų apie Petrą Leoną. Kultūra. 1938, 5: p.313.

28 BIRŽIŠKA, V., *supra* note 5, Nr. 24 (88)

29 TOLUIŠIS, Z. Petras Leonas..., *supra* note 14, p. 33.

30 TOLUIŠIS, Z. Iš lietuviškosios..., *supra* note 14, p. 44.

31 *Ibid.*, p. 24, 34.

32 *Ibid.*, p. 41; Lietuvos Advokatų tarybos apyskaita už 1933 metus. Išleido Advokatų taryba, 1934, p. 5–8.

33 *Ibid.*, p. 88.

34 TOLUIŠIS, Z. Iš lietuviškosios..., *supra* note 14, p. 47.

Daug rūpesčio pareikalavo teisinės pagalbos nepasiturintiems gyventojams organizavimas – prirėikus jiems imta skirti advokatus, 1927 m. įsteigtos nemokamos konsultacijos gyventojams teisės klausimais, imtas praktikuoti toks pat nemokamas advokatų dalyvavimas baudžiamosiose ir civilinėse bylose bei kasacinių skundų rašymas³⁵.

P. Leonas rūpinosi, kad advokatūra, pagal savo pobūdį būdama gana uždara organizacija, apie kurią, tiksliau – apie kurios atstovus visuomenė paprastai kiek daugiau teišgirsdavo sąryšyje su konkrečiomis, platesnio atgarsio susilaukusiomis bylomis, taptų visuomenei geriau pažįstama.

Advokatūros veikla ir problemos atsispindėjo metinėse jos apyskaitose, ypač 1929 m. ėmus publikuoti informacinius biuletenius – „Prisiekusiųjų advokatų tarybos (nuo 1933 metų – „Lietuvos advokatų tarybos...“ – M. M.) apyskaitas“, kasmet rengiamus už praėjusius kalendorinius metus ir paprastai skelbusius svarbiausią medžiagą – pradedant dirbančių advokatų sąrašu, jų visuotinių susirinkimų protokolais, informacija apie tvarkomąją advokatų tarybos veiklą, piniginę bei ūkinę organizacijos padėtį, ir baigiant jos narių drausminėmis bylomis. Kai kuriuose šių leidinių, kaip priedai, buvo publikuoti aktualūs dalykiniai kolegų (O. Finkelšteino, P. Leono, J. Liūdžiaus, Z. Toliušio *etc.*) parengti straipsniai.

P. Leono vadovaujama Advokatų taryba aktyviai dalyvavo aptariant Vyriausybės ir Valstybės tarybos rengiamą Teismų santvarkos įstatymą. Kritiškai pasisakyta, pavyzdžiui, prieš tvarką, pagal kurią advokatų skyrimas ir atleidimas pavedamas teisingumo ministru, nes „politiniai sumetimai visuomet veikė ir veiks stipriau vieną asmenį, nei kolektyvą“³⁶, nors netrukus tame išzelgtas ir teigiamas momentas: mėginimas jį panaudoti lietuviško tautinio elemento advokatų gretose, pradžioje vargiai tesiekusio jų pusę, stiprinimui³⁷.

Z. Toliušio vertinimu, P. Leonui pirmininkaujant, Lietuvos advokatūra susitvarkė organizaciniu požiūriu, sustiprėjo bei konsolidavosi. Pats pirmininkas turėjęs neigiamą autoritetą, naudojęsis visuotine advokatų pagarba ir pasitikėjimu³⁸.

Rūpinimasis advokatūros reikalais atsispindėjo P. Leono pranešime, jo 1930 m. gegužės 18 d. skaitytame studentų teisininkų ir ekonomistų draugijos susirinkime ir išspausdintame atskiru leidiniu³⁹, kuriame jis apžvelgė advokatų veiklos tikslus, jų organizaciją Lietuvoje ir veiklos gaires. Pagrindinis dėmesys, raudona gija tęsėsis per visą pranešimą, buvo skirtas dorovinės jų drausmės bei priežiūros problemoms.

Pats būdamas universalus diapazono advokatu, P. Leonas turėjo nemažą paklausą tarp potencialių klientų. Jam teko dalyvauti sudėtingose, turėjusiose platų

35 *Ibid.*, p., 32-33.

36 Advokatų tarybos pirmininko 1933 02 23 raštas ministru pirmininkui. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 755, lap. 406.

37 TOLUIŠIS, Z. Iš lietuviškosios..., *supra* note 14, p. 18.

38 *Ibid.*, p. 47.

39 LEONAS, P. Advokatų profesija ir jų organizacija. Kaunas, 1930.

visuomenės atgarsį baudžiamosiose bylose, pavyzdžiui prelado K. Olšausko, tačiau pagrindinį jo krūvį sudarė ir paties buvo labiausiai mėgstamas klientų interesų atstovavimas civilinėse bylose⁴⁰, nors pastarasis darbo baras jau vien dėl to, kad atskirose Lietuvos teritorijos dalyse tarpukariu galiojo net keturios skirtingos civilinės teisės sistemos, buvo ganėtinai sudėtingas.

P. Leonas nebuvo linkęs sutikti su visuomenėje paplitusia nuomone, esą teisminiame procese, kurio esmę sudaro ginčas tarp besiteisiančių šalių, viena iš jų visada esanti neteisi, ir todėl vienas iš advokatų, atstovaujančių skirtingų besiginčijančių šalių interesus, esą neišvengiamai turįs įrodinėti, kad neteisinga yra teisinga ar atvirkščiai. P. Leono įsitikinimu, advokatas ne tik gali, bet ir privalo ieškoti vienos, bendros abiem šalims, tikrosios tiesos, privalo klausytis sąžinės balso; tai, esą, saugotų jį nuo nukrypimų iš doros kelio.

P. Leono manymu, tokia problema iš viso neturinti kilti baudžiamosiose bylose, nes esanti neįmanoma nusikalstama veika, kurios vykdytojo nebūtų galima ginti, nenusidedant sąžinei. Kas kita civiliniuose ginčiuose – čia kartais atsiranda žmonių, kurių pasirinkta neteisinga pozicija ir noras bet kuria kaina nepagrįstai nuskriausti kitą yra akivaizdūs ir nekelia abejonių. Tokiais atvejais, P. Leono nuomone, advokatas privalo išaiškinti į jį besikreipiančiam suinteresuotam asmeniui tikrąją dalykų padėtį, bet neturi moralinės teisės pats imtis bylos, nes, tai padarydamas jis mėgintų arba ginti netiesą, arba iš kliento veltui gauti atlyginimą. Pasak P. Leono, advokatas nieku būdu neturintis virsti savo kliento melo įrankiu, jis privalantis jaustis ne savo kliento, o tiesos, teisingumo ir teisėtumo tarnautoju⁴¹.

Advokato darbo tikslą P. Leonas išvėlgė nuolatiniame tiesos ir teisingumo siekime. Advokato profesijoje, kaip ir apskritai gyvenime, jis laikėsi aukštų dorovės principų ir stengėsi daryti visa, kad ir kiti jų laikytųsi. Jo įsitikinimu, advokatas privalantis sąžiningai ir rūpestingai atstovauti savo klientų reikalus, ir mažiausia galvoti apie honorarą⁴².

Savo kolegas advokatus ypatingai griežtais reikalavimais profesinei etikai P. Leonas išskyrė, svarbiausia, dėl nepaprastai subtilių santykių, natūraliai susiklostančių tarp advokato ir jo kliento, specifikos: klientas advokatui patiki tai, kas jam objektyviai brangiausia – savo asmens, savo garbės, savo nuosavybės *etc.* – likimą, kartu žinodamas, kad advokatas neatsakys už savo darbo pasekmes. O jei, pasak P. Leono, „viena pusė šitaip visiškai pasitiki, tai savaime aišku, kad antroji pusė turi visai dorai ir įvykdyti“⁴³.

40 LEONAS, P. Mano pergyvenimai ir atsiminimai. D. 5 (1906–1914). MAVB. F 117 – 1078, p. 128.

41 LEONAS, P., *supra* note 39, p. 22–23, 26, 27.

42 SKIPAITIS, R., *supra* note 8, p. 26.

43 LEONAS, P., *supra* note 39, p. 1–2.

2. Universitete

Labiausiai visuomenei matoma ir esamoje literatūroje daugiausiai nušviečiama P. Leono veikla Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universiteto Teisų fakultete, pastarąjį kuriant bei įveikiant pirmųjų metų organizacinius sunkumus. Kolegos profesoriaus M. Romerio, asmeniškai pažinojusio studijų organizavimą ne vienoje Vakarų Europos bei carinės Rusijos aukštojoje mokykloje ir palyginti jį su lietuviška praktika, autoritetingu vertinimu, pastaroji buvusi „gana vykusia“⁴⁴.

Šis darbas realiai prasidėjo lietuvių šviesuomenės atstovų iniciatyva Kaune organizuotuose Aukštuosiuose kursuose. Pirmoji paskaita, juose įvykusi 1920 vasario 17 d., buvo skirta teisės enciklopedijai, ir ją skaitė P. Leonas, pakviestas kursų Teisų skyriaus vedėju, po to, kaip lektorius, tęsęs šios disciplinos (taip pat ir civilinės teisės) juose dėstymą. Sutikęs kursuose dirbti, jis tuo pačiu ryžosi papildomai, svarbiausia – jam visiškai naujai, veiklos sričiai. Nuo šiol, pasak jo, „nemaža teko gaišti“ rengiantis paskaitoms, nors ir toliau „daugiausia užėmė man laiko“ advokatūra⁴⁵.

Oficialiai 1922 m. vasario 16 d. atidarius Lietuvos universitetą, jame, kaip tai buvo numatyta čia pradžioje priimtame galioti 1918 metų Vilniaus universiteto statute, ėmė funkcionuoti Socialinių mokslų fakultetas, tarp kitų apimantis ir teisės mokslus, kurio dekanu laikinai paskirtas prof. A. Voldemaras⁴⁶. Švietimo ministro sudarytame fakulteto „branduolyje“, greta jau žinomų kalbininkų bei istorikų, teisininkus teatstovavo vienas A. Janulaitis⁴⁷, todėl, dekaną paprašytas papildomai dalyvauti jo posėdžiuose, P. Leonas jį jau tuomet informavo ketinąs, net jei ir būtų oficialiai kviečiamas ar renkamas universiteto profesoriumi, kvietimą priimti tik neatsisakius turimo darbo advokatūroje⁴⁸.

Nežinia, kiek ši išsakyta išankstinė P. Leono pozicija anuomet buvo jo apmąstyta ir pasverta, bet tartą žodį jis tęsė – net jau realiai išitraukęs į akademinį darbą, advokatūros jis ne tik nemetė, bet priešingai – ilgiems metams prisiėmė dar ir Advokatų tarybos pirmininko pareigas.

Universiteto vadovybei paprašius, Lietuvos teisininkų draugija į universitete numatyto steigti atskiro Teisų fakulteto „branduolį“ pasiūlė septynis bene geriausiai Lietuvoje spėjusius užsirekomenduoti to meto teisininkus-praktikus, tarp jų – advokatą P. Leoną⁴⁹. Įvardytiesiems pretendentai tarpusavyje keičiantis nuomonėmis dėl galimybių imtis naujo darbo universitete neatsisakius turimos profesijos, P. Leonas

44 ROMERIS, M. „Teisės“ žurnalo penkiolikos metų sukaktis. Teisė, 1937, 37: p. 8.

45 LEONAS, P. Mano atsiminimai ir pergyvenimai. D. 7. MAVB. F 117–1080, p. 75.

46 Vytauto Didžiojo universitetas Kaune. Trumpa 10 metų veikimo apžvalga. 1922–1932. Kaunas, 1932, p. 6.

47 Lietuvos universitetas 1922.II.16–1927.II.16. Pirmų penkerių veikimo metų apyskaita. Kaunas 1927, p. 38.

48 LEONAS, P. Mano trumpas curriculum vitae. MAVB. F 117–1185, p. 4.

49 Lietuvos teisininkų draugijos raštas Universiteto rektoriui. LCVA. F. 391, ap. 4, b. 773, lap. 40.

išsitaręs, kad jo, kaip advokato, lygiai kaip ir siūlomas profesorius, darbas esąs „tiesos ieškojimas“, o abiem šiems tikslams vienas kitam neprieštaraujant, kliūčių jiems būti dirbamiems „vieno ir to paties asmens“ jis nematęs⁵⁰.

Respublikos prezidentui 1922 m. birželio 20 d. skiriant steigiamo Teisių fakulteto „branduolį“, P. Leonas buvo įvardytas fakulteto ordinariniu profesoriumi⁵¹, o tu pat metų rugpjūčio 23 d. išrinktas pirmuoju fakulteto dekanu⁵², tapo pagrindiniu fakulteto organizatoriumi. Pelnęs kolegų pasitikėjimą, todėl kadencijai pasibaigus kaskart perrenkamas, fakulteto dekanu P. Leonas išbuvo iki savo darbo universitete pabaigos.

Pagal nerašytą taisyklę P. Leono, kaip fakulteto dekanu, taip pat laukė universiteto prorektorius ir rektorius pareigos: Universiteto statutas⁵³ rektorius (taip pat prorektorius ir sekretorius) rinkimus buvo numatęs kasmet, kaskart iš kito fakulteto; kad išrinktieji šiai trumpalaikiai kadencijai rektorai būtų geriau susipažinę su esama universitete padėtimi ir pasirenę pareigoms, nusistovėjo taisyklė jį rinkti iš dekanų, prieš tai vienai kadencijai išrenkant prorektoriumi. Bet P. Leonui neparodžius noro šiam laikinam tarnybiniam paaukštinimui, o fakultetui nepageidaujant skirtis su rūpestingu garbaus amžiaus dekanu⁵⁴, į šį postą buvo pasiūlytas kolegų gerbiamas profesorius M. Romeris, universiteto tarybos 1926 m. birželio mėnesį išrinktas prorektoriumi⁵⁵, o po metų – šeštoju Lietuvos universiteto rektorium⁵⁶.

Fakulteto mokslinį pedagoginį personalą dekanui teko parinkti iš žmonių, anksčiau negalvojęs apie profesūrą ir tam nesiruošusių, turinčių savus įpročius, ambicijas ir fantazijas, atstovaujančių įvairias politines pažiūras, buvusių ir esamų ministrų, neretai – kviestų iš užsienio⁵⁷.

Fakulteto dekanu pareigos reikalavo daug laiko. Šalia nuolatinio rūpinimosi studijų proceso organizavimu, fakulteto reprezentavimu, nesibaigiančiais studentų ir mokslo personalo reikalais ir aibe kitų dalykų, kiekvieną darbo dieną tam tikrą laiką jis dekanate skirdavo laiką interesantams priimti. O štai paskaitų laiką derinti su advokato darbu gelbėjo aplinkybė, jog, daugeliui fakulteto studentų, taip pat ir nemažai profesūros daliai, turint tarnybas – dar ir pagrindinį ar papildomą užsiėmimą už universiteto sienų, paskaitų tvarkaraštis fakultete stengtasi sudaryti taip, kad jos dažniausiai vyko popietinėmis valandomis arba vakarais.

Tais laikais buvo įprastas dalykas, nieko nestebino ir nepiktino studentų konsultacijos arba net įskaitos ar egzaminai, vykstantys profesorių namuose. Studentai,

50 LEONAS, P., *supra* note 45, 38.

51 Vytauto Didžiojo universitetas 1922-1932. Kaunas, 1933, p. 495.

52 Teisių fakulteto tarybos posėdžių protokolai. LCVA. F. 631, ap. 1, b. 221, lap. 3.

53 Lietuvos Universiteto statutas. Vyriausybės žinios, 1922, Nr. 86–738.

54 BIRŽIŠKA, M. Prof. Mykolas Romeris. Tremties metai. Tubingen, 1947, p. 552.

55 M. Römerio tarnybos lapas. LCVA. F. R-856, ap. 2, b. 734, lap. 30.

56 *Supra* note 51, p. 134.

57 BIRŽIŠKA, V., *supra* note 12, p. 250.

pavyzdžiui, buvo oficialiai informuoti, jog mokslo reikalais jie priiminėjami profesoriaus P. Leono bute kasdien 16–17 val., o egzaminas, susidarius ne mažesnei nei penkių asmenų grupei, galėjo būti skiriamas šventadieniais 17 val.⁵⁸

Studentų savarankiško mokslinio darbo įgūdžiams ugdyti, taip pat siekiant atrinkti mokslui gabius žmones, P. Leonas 1931 m. iš savo asmeninių santaupų skyrė 1000 litų dviem premijoms už geriausius mokslo metų studentų mokslo darbus steigti⁵⁹. Nuo šiol iš vyresniojo mokslo personalo įmokomis 1931–1933 m. papildyto fondo studentams už tai buvo skiriamos dvi ar daugiau solidžių profesoriaus P. Leono premijų⁶⁰.

Išskirtinai daug rūpesčio dekanu P. Leono įdėta rūpinantis nepasiturinčių studentų šalpa. Be jau minėto dr. J. Basanavičiaus vardo fondo, veikusio prie Advokatų tarybos, kasmet skyrusio disponuojamų lėšų dalį universiteto studentams teisininkams remti⁶¹, fakultete šioms reikmėms lėšos buvo gaunamos iš vyresniojo mokslo personalo ir pirmiausia asmeninių fakulteto dekanu aukų, taip pat mokslo personalui atsisakant kai kurių apmokamų proginių pramoginių renginių ir pan.

Pats P. Leonas, ryžęsis priimti kvietimą darbuotis steigiamame Lietuvos universitete, sutiko užimti Teisės enciklopedijos ir Teisės filosofijos istorijos katedras⁶². Šis jo apsisprendimas tūlą galėjo stebinti ta prasme, kad ilgametis praktikas, kitiems pakviestiems panašioms praktikoms nerodant entuziazmo teorinio filosofinio turinio disciplinų dėstyto, jas – teisės enciklopediją bei teisės filosofiją, – nors būdamas išrinktas dekanu ir, vadinasi, turėdamas didesnę pasirinkimo galimybę, pasiėmė sau. Praėjus kuriam laikui jis prisimins, kad apsisprendimas buvęs nepaprastai sunkus, nes „gyvenime teko turėti reikalą su veikiama teise, o ne su abstrakčiomis jos sąvokomis ir dėsniais“⁶³, juolab kad lietuvių kalba tai buvo visai naujas dalykas, neturėta ne tik literatūros, bet ir stokota lietuviškos teisinės terminijos, iš esmės ėmusios formuotis sykiu su Lietuvos valstybinumo atkūrimu. Rengtis paskaitoms beveik kasdien tekdavę keltis 2–3 valandą nakties⁶⁴. O studentams jis imponavo dėstomo dalyko išmanymu, universitete buvo laikomas nepamainomu teisės teoretiku. Jo paskaitos nebuvusios įmantrios, jis nepretendavo į

58 Pvz., Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto 1933 metų pavasario sesijos paskaitų tvarkaraštis. Kaunas, 1933, p. 1; Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto 1934 metų pavasario sesijos paskaitų tvarkaraštis. Kaunas, 1934, p. 5.

59 Teisių fakulteto tarybos posėdžių protokolai. LCVA. F. 631, ap. 1, b. 224, lap. 136.

60 Vytauto Didžiojo universiteto tarybos posėdžio protokolo nuorašas. LCVA. F. 391, ap. 4, b. 860, lap. 141.

61 Antai, iš beveik 10 tūkstančių litų, buvusių J. Basanavičiaus fonde 1933 pradžioje, 3 tūkstančius nutarta skirti stipendijoms, likusius – atsiradus reikalui, kolegoms advokatams sušelpiti (Lietuvos Advokatų tarybos apyskaita už 1933 metus..., supra note 32, p. 5–8).

62 SKIPAITIS, R., supra note 8, p. 28.

63 LEONAS, P., supra note 45–25.

64 *Ibid.*, lap. 41.

iškalbos viršūnes, kaip lektorius netgi buvęs sausokas, bet kalbėjęs aiškiai ir suprantamai, jaunimą traukė nuoseklus, gyvais pavyzdžiais iliustruojamas pasakojimas⁶⁵.

Studentus stebindavęs profesoriaus darbštumas redaguojant savo paskaitų, kurias jis skaitydavęs iš rašto, tekstus⁶⁶. Dėdamas joms daug pastangų, P. Leonas taip pat rūpinosi palengvinti studijas studentams: jis pirmasis iš savo kolegų ėmė rengti mokslo literatūrą, greitai – jau 1924 m. – publikavo savo skaitomus teisės enciklopedijos, po to teisės filosofijos istorijos⁶⁷, o vėliau ir kitus savo pasirinktus kursus, aprūpindamas akademinio jaunimo studijas prieinamomis mokslo priemonėmis lietuvių kalba. Profesorius tapo pakankamai produktyviu savo publikacijomis teisės teorijos ir praktikos klausimais.

Skrupulingai laikęsis nustatytos tvarkos, sulaukęs 65 metų amžiaus, P. Leonas 1929 m. oficialiai pareiškė atsisakymas iš Lietuvos universiteto Teisių fakulteto dekanu ir profesoriaus pareigų, bet, fakulteto tarybos prašomas jame pasilikti „tuo tarpu bent penkeriems metams“ ir toliau vadovauti fakultetui, darbą sutiko tęsti. Ta proga neeiliniai P. Leono nuopelnai universitetui pažymėti jam dedikuojant Teisių fakulteto Darbų VI tomą – apimtimi didžiausią, publikavusį penkiolikos fakulteto profesūros atstovų monografijas bei straipsnius⁶⁸.

Padėję, nespėjęs sulaukti pažadėtų penkerių metų, keitė jau po metų paskelbtas naujas universiteto statutas⁶⁹, kartojęs vyresniojo mokslo personalo nariams pareigoms eiti 65 metų amžiaus ribą, bet, sumanius ją pratęsti, ėmęs reikalauti dar ir švietimo ministro sutikimo. Dabar, mėginant tęsti P. Leono darbo universitete terminą, į eilinį 1933 m. balandžio mėn. fakulteto tarybos prašymą⁷⁰ ministerija kiek nelauktai, nenurodydama priežasčių, atsakė neigiamai. Universiteto senatas dar mėgino kreiptis į švietimo ministrą memorandumu, apibūdindamas P. Leoną vienu darbingiausių profesorium, niekada neapleidžiančiu pareigų, proto gyvumu ir energija lenkiančiu daugelį jaunesnių bendradarbių; pažymėta, jog fakultetas dar nesuskubęs parengti galinčio jį pakeisti darbuotojo ir prašyta P. Leonui leisti tęsti pareigas. Argumentai negelbėjo – sulaukta švietimo ministro K. Šakenio rezoliucijos „Negalima pakeisti nutarimo“⁷¹. Siektų rezultatų nedavė ir kai kurie kiti papildomi universiteto vado-

65 AUDĖNAS, J. Paskutinis posėdis. Vilnius, 1990, p.71; GLIAUDA, J. Žiburiams tebežiburiojant. Teisininkų žinios, 1965, 27–28: p. 19.

66 TAMOŠAITIS, A. Žiupsnelis atsiminimų apie Garbės prof. Petrą Leoną. Kultūra, 1938, 5: p. 316–317.

67 Leonas, P. Teisės enciklopedijos paskaitos. Kaunas, 1924, p. 189; ir žymiai praplėsta ir pagilinta laida 1931 m.: p. 263; LEONAS, P. Teisės filosofijos istorija. Kaunas, 1928, p. 429; LEONAS, P. Teisės filosofijos istorija (papildymas). Kaunas, 1930, p. 77.

68 Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto Darbai. VI tomas, red. A. Janulaitis, Kaunas, 1932.

69 Vytauto Didžiojo universiteto statutas. Vyriausybės žinios, 1930, Nr. 330–2267.

70 Teisių fakulteto tarybos posėdžių protokolai; Švietimo ministerijos 1933 05 05 rašto nuorašas. LCVA. F. 631, ap. 1, b. 222, lap. 9; f. 391, ap. 4, b. 856, lap. 460.

71 Vytauto Didžiojo universiteto senato memorandumas švietimo ministrui. LCVA. F. 391, ap. 4, b. 856, lap. 255–256.

vybės žygiai⁷², tarpe jų Universiteto statuto pakeitimo, amžiaus ribą profesoriavimui nukeliančio iki septyniasdešimties metų amžiaus, inicijavimo mėginimas⁷³.

Netikėtas P. Leono atleidimas iš darbo Universitete susilaukė plataus atgarsio visuomenėje, buvo įvertintas valdančiųjų noru atsikratyti profesoriumi dėl liberalių jo pažiūrų, kurios ilgainiui darėsi vis radikalesnės, o Europoje papūtus autoritarizmo vėjams, jis dar garsiau prakalbo apie laisvę ir demokratiją, smerkė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą Lietuvoje, kritikavo jo įvestą režimą, imdamas jiems virsti savotiška rakštimi Universiteto kūne.

Fakulteto tarybai 1933 m. rugpjūčio 29 d. teko atsisveikinti su ilgamečiu ir visų gerbiamu savo nariu profesorium P. Leonu, ceremonijos metu prisipažinusi suspėjus pamilti mokslo ir mokymo darbą, kurį, esą, jam tenka palikti „išpraštam“⁷⁴.

P. Leonui traukiantis iš dekano pareigų, užuot surengusi jo garbei iškilmingą vakarienę, tam reikalui numatytus 1000 litų fakulteto taryba paskyrė neturtinųjų studentų šalpai⁷⁵. Advokatų taryba Teisių fakultetui 1933 m. spalįjje pervedė dr. J. Basanavičiui atminti fondą – netoli 30 000 litų, iš kurio procentų kasmet skirtos stipendijos studentams teisininkams, ir patvirtino fondo taisyklės⁷⁶. Pagerbiant fakultetui daug nusipelnusių žmogų, buvo sudarytas jo vardo fondas, papildomas Teisių fakulteto vyresniojo mokslo personalo įmokomis, iš kurio imtos skirti dvi ar net daugiau metinių profesoriaus P. Leono premijų už geriausius jų mokslo darbus, studentų parašytus kasmet skelbiamomis konkursinėmis temomis⁷⁷.

Tais pačiais 1933 m. įsigaliojęs Teismų santvarkos įstatymas advokatui draudė turėti dar ir valstybės arba vietos savivaldybės tarnybos (išskyrus juriskonsulto) tarnybą, pastarojo reikalavimo taikymą Vytauto Didžiojo universiteto „teisių mokslų dėstytojams“ atidedamas iki 1935 m. rugsėjo 1 d. Naujoji Teismų santvarkos įstatymo nuostata, atsisakanti advokatavimo ir profesoriavimo suderinamumo, su pasitenkinimu sutikta daugumos advokatų, advokatuose profesoriuose įžvelgusių ne visiems kolegoms patinkančią savotišką aukštesnę bendradarbių kategoriją⁷⁸.

P. Leono, spėjusio jau anksčiau dėl amžiaus pasitraukti iš Universiteto, santykiai su Universitetu, minėta, tuomet jau buvo išsisprendę. Net ir 1933 m. vykęs minėtas liūdnas Teisių fakulteto atsisveikinimas su prof. P. Leonu nereiškė, kad Universitetas šioje byloje deda tašką. Pagerbdama nusipelnusių veteranų ir atsižvelgdama į jo nuopelnus „tiek Lietuvos politiniame, tiek kultūriniame gyvenime, tiek universiteto

72 Švietimo ministerijos susirašinėjimas su VDU rektorium. LCVA. F. 391, ap. 4, b. 856, lap. 255, 460–461.

73 Teisių fakulteto tarybos posėdžių protokolai. LCVA. F. 631, ap. 1, b. 225, lap. 15.

74 *Ibid.*, lap. 22.

75 *Ibid.*, lap. 28.

76 Lietuvos Advokatų tarybos apyskaita už 1933 metus..., *supra* note 32, p. 86; Toliušis, Z. Iš lietuviškosios..., *supra* note 14, p. 41.

77 *Supra* note 60.

78 TOLIUŠIS, Z. Iš lietuviškosios..., *supra* note 14, p. 22.

ir Teisių fakulteto darbe, tiek teisės mokslo ir teisėtumo Lietuvoje kūrybos srityje“, Universiteto taryba, fakulteto tarybos teikimu, išrinko jį garbės profesoriumi⁷⁹, tuo ne tik parodydama jam pelnytą pagarbą, bet ir, sutinkamai su universiteto reguliavimu, sudarydama galimybę tenkinti jo norą tęsti studentams paskaitas („...garbės profesorius turi teisę visada paskelbti tinkamą sau kursą...“⁸⁰), tiesa, nepretenduojant už tai į atlyginimą.

Mylintis darbą su akademiniu jaunimu P. Leonas šia galimybe iškart pasinaudojo. Rugsėjo 21 d. senato posėdyje buvo pagarsinta ne tik jo padėka už suteiktą garbę, bet ir prašymas leisti sekmadieniais skaityti visiems besidomintiems skirtą fakultatyvų kursą „Teisės ir valstybės pagrindiniai dėsniai“, kuris sutiktas palankiai⁸¹. Tiesa, šį veterano pasiryžimą eilinį kartą pakoregavo realūs Teisių fakulteto poreikiai ir prof. P. Leono jautrumas jiems: fakulteto tarybai rugsėjo 24 d. kreipusis, jis, lyg niekur nieko, sutiko studentams tęsti teisės filosofijos istorijos kursą, žinodamas, jog šiuokart už tai negaus atlyginimo⁸².

Šios universiteto ir P. Leono pastangos susilaukė valdžios piktos reakcijos, pats švietimo ministras K. Šakenis ėmėsi rektorių prof. M. Romerį remti prie sienos, kad P. Leonas, net būdamas garbės profesoriumi, be ministro sutikimo neturys teisės skaityti paskaitų, ir reikalavo jas atšaukti. Tačiau rektorius laikėsi tvirtai, padarė vizitą Respublikos prezidentui, ir vyriausybė, pagaliau, buvo priversta nusileisti⁸³: gautas sutikimas P. Leonui be atlyginimo dirbti su studentais vienerius metus⁸⁴.

Pasikeitusi situacija pareikalavo 1933–1934 mokslo metų Teisių fakulteto paskaitų tvarkaraščiuose numatytą P. Leono pedagoginį krūvį apriboti trimis savaitinėmis teisės filosofijos kurso paskaitų valandomis⁸⁵, kurias jis, negailėdamas darbo ir laiko, praturtino netrukus publikuota nauja medžiaga⁸⁶. Tik buvusias anksčiau jam numatytas tris savaitines teisės enciklopedijos paskaitų valandas teko perduoti kitam žmogui – vyr. asistentui D. Krivickui⁸⁷.

Mokslo metams pasibaigus, motyvuodamas sušlubavusia sveikata, 1934 m. rudėnį tęsti paskaitų P. Leonas nebesiprašė⁸⁸ ir teisės filosofijos istorijos kursą iš jo perėmė

79 *Supra* note 73, lap. 24; *supra* note 60, lap. 115.

80 Vytauto Didžiojo universiteto reguliavimas, § 90. Vytauto Didžiojo universiteto įstatymai. Kaunas, 1934, p. 101.

81 Vytauto Didžiojo universiteto senato posėdžių protokolai. LCVA. F. 631, ap. 12, b. 694, lap. 9.

82 *Supra* note 73, lap. 28.

83 Iš M. Romerio dienoraščio. Kultūros barai. 1976, 10: 59.

84 *Supra* note 81, lap. 31.

85 Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto 1933 metų rudens sesijos paskaitų tvarkaraštis. Kaunas, 1933; Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto 1934 metų pavasario, *supra* note 58.

86 LEONAS, P. Teisės filosofijos istorija: Kinų, Indijos ir Egipto teisė (papildomosios paskaitos). Kaunas, 1936.

87 Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto 1933 metų pavasario, *supra* note 58.

88 *Supra* note 59, lap. 45.

vyr. asistentas A. Penkaitis. Bet 1936 m. rudenį (tuo metu švietimo ministro poste K. Šakenį jau buvo pakeitęs J. Tonkūnas) P. Leonas vėl atnaujino paskaitas studentams – nenorėdamas stumti iš vietos jaunojo A. Penkaičio, jis vėl be atlyginimo pasisiūlė skaityti dar jam pačiam naują – sociologijos – kursą, jo manymu, atveriantį daugiau galimybių „veikti jaunųjų klausytojų pasaulėžiūrą“⁸⁹.

Pirmaisiais mokslo metais kursas laikytas „rekomenduojamu dalyku“⁹⁰, bet kitų mokslo metų paskaitų tvarkaraštyje garbės profesoriaus P. Leono sociologijos paskaitos – po dvi savaitines valandas – jau įprastine tvarka skaitytos I–II semestro studentams, dėl egzamino laiko rekomendavus tartis su profesorium, o kilusius mokslo eigos reikalus leidus, kaip jau buvo įprasta, aiškintis kasdien 16–17 val. pas jį namuose⁹¹.

Ėmęsis naujo kurso, P. Leonas kaip įprasta, ir vėl lygiagrečiai jį intensyviai rengė publikavimui. Jo parašyta sociologijos paskaitų kursui „Pratartis“ turi 1938 m. vasario 23 d. atžymą, nors atskira knyga šis kursas – 404 puslapiai teksto – pasirodė tik po autoriaus mirties⁹².

* * *

Iš gyvenimo prof. P. Leonas pasitraukė staiga ir netikėtai. Paskutinės jo gyvenimo dienos nesiskyrė nuo įprastinių. Paskutinį kartą Advokatų tarybos posėdžiui P. Leonas pirmininkavo 1938 m. gegužės 10 d.⁹³, kitą – gegužės 11 – dieną Kauno apygardos teisme jis atstovavo klientą civilinėje byloje ir bent trejetą valandų tuo reikalu diskutavo teisiama jame posėdyje⁹⁴, tą pačią dieną jis išėjo prieš studentų auditoriją skaityti eilinės teisės sociologijos paskaitos⁹⁵, užsuko į „Lietuvos žinių“ redakciją, kurioje paliko asmeninę 100 litų auką Palangos padegėliams (prieš dieną Palangos miesto centre buvo kilęs didžiulis gaisras, degėisiais pavertęs apie 300 namų), dar lankėsi Advokatų tarybos būstinėje, o vakare jo laukė bilietas į operos spektaklį teatre. Bet vieta ten liko tuščia, nes joje turėjęs sėdėti žiūrovas nelauktai sunegalavo...⁹⁶

1938 m. gegužės 12 d. Advokatų tarybos posėdžiui pirmininkavęs jos vicepirmininkas S. Bieliackinas pakvietė posėdžio dalyvius atsistojimu pagerbti mirusio

89 BIRŽIŠKA, V., *supra* note 5, Nr. 25 (89).

90 VDU kalendorius 1937 m. pavasario semestriui. Kaunas, 1937, p. 72.

91 Vytauto Didžiojo universiteto 1937 m. rudens semestro kalendorius. Kaunas, 1937, p. 64; VDU kalendorius 1938 m. pavasario semestriui. Kaunas, 1938, p. 62, 69.

92 LEONAS, P. Sociologijos paskaitos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1939.

93 Lietuvos prisiekusiųjų advokatų Tarybos posėdžių protokolų knyga 1935–1938, p. 223. Lietuvos advokatūros archyvas.

94 GRINIUS, K. Kilni asmenybė Petras Leonas. 1964–1938. Lietuvos žinios, 1938, 108 (5674); Mirė prof. Petras Leonas. XX amžius. 1938, 107(562): p. 1.

95 BIRŽIŠKA, V., *supra* note 5, Nr. 25 (89); TAMOŠAITIS, A., *supra* note 11, p. XVIII.

96 Petras Leonas. Lietuvos žinios, 1938, 107 (5673): 3–4.

P. Leono atminimą, advokatų bendruomenės vardu jam pareikšta pomirtinė pagarba, nutariant skirti 1000 litų auką Palangos padegėliams⁹⁷. Advokatų taryba ir Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas įsteigė jo vardo stipendijų fondą neturintiems studentams teisininkams šelpti⁹⁸, velionies laidotuvių vainikams skirti pinigai paskirti padegėliams bei neturtingųjų stipendijoms...

Išvados

Sunkiausią valstybės kūrimosi laiką pabuvojęs pirmųjų Lietuvos vyriausybių nariu, P. Leonas grįžo prie advokato darbo, o netrukus dar buvo pakviestas ir į akademinį darbą kuriamame Lietuvos universitete. Prisiimtas atsakingas advokato bei Advokatų tarybos pirmininko ir universiteto profesoriaus bei jo Teisių fakulteto dekanu pareigas, kurių iš tiesų būtų užtekę ne vienam panašioms reikalingoms save pašventusiam žmogui, vykdė be savanaudiškų išskaičiavimų, o siekdamas naudos savo kraštui, panaudodamas kuklias ir labai nevienodas kiekvienos šių institucijų kompetencijos galimybes, mėgino derinti abiejų jų pastangas darant gera visuomenei, dosniai dalydamasis asmeninėmis pajamomis su materialinės paramos reikalingais žmonėmis.

Nuo pat savo jaunystės dienų nusistatęs gyvenimo liniją, nuo jos nenukrypo ligi pat mirties, virsdamas savitu Lietuvos teisės, teisėtumo ir teisingumo simboliu.

97 *Supra* note 89, p. 227.

98 *Supra* note 26, p. 37.

PETRAS LEONAS: ATTORNEY AND PROFESSOR

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. During the first year of existence of an independent Lithuanian government, Petras Leonas worked successfully as the minister for justice and internal affairs, framing the structures for national justice, administration and municipality, and organising their operations. His representation of the political middle ground seemed acceptable to most political groups in key positions, ranging from the president of the republic to the rector of Lithuanian University. However, he was not appointed or elected for such positions because of internal political disagreements, as well as the inherent modesty of Leonas himself. His authority was therefore used only in orders of special significance.

Since Leonas was not seeking for career, his most important achievements were his long-time leadership at the Lithuanian Bar Association while at the same time framing, reinforcing and directing the Faculty of Law. He was a practising attorney since the 1905s, and although there was an interval in this when he escaped to Russia during the First World War, he returned to practising straight after resigning from the Lithuanian government in October 1919.

Leonas was invited as a professor to the newly established Faculty of Law at Lithuanian University in 1922, where he started his academic career, becoming dean of the faculty and starting to lecture in the area of theoretical philosophy. At the same time, he became chairman of the Lithuanian Bar Association and practised law alongside this.

Leonas was first among his colleagues to publish academic literature in the Lithuanian language to ease the learning process for his students, producing courses on the encyclopedia of law, the history of philosophy of law and other subjects that he lectured. Because practising law and his professorial duties were time-consuming, he dedicated his free time in the evenings and at weekends providing individuals with consultations for students in his own apartment.

It is important to mention that Leonas's broad field of practice was not focused on the selfish aim of earning more money, but was instead intended to bring more benefit to his country. He never avoided contributing money for charitable donations or working without payment.

Keywords: *Petras Leonas, Lithuanian Bar Association, University of Lithuania.*

Mindaugas Maksimaitis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto profesorius emeritas. Mokslinių tyrimų kryptys: Lietuvos teisės ir teisinės minties istorija.

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Professor Emeritus at Public Law Institute. Research interests history of Lithuanian law and legal thought.